

ПОВОДОМ 750. ГОДИШЊИЦЕ ОД РОЂЕЊА ДАНТЕА АЛИГИЈЕРИЈА: СРБИ И ХРВАТИ
У „БОЖАНСТВЕНОЈ КОМЕДИЈИ”

Стварни ковачи лажних тумачења

Дуго неговани и стипендирани стереотипи распадају се у свакој иоле озбиљној анализи. Данте Хрватску јасно третира као „дивљу земљу неморалних људи”. Српском краљу приговара да је ликовним и хералдичким решењем свога новца копирао Венецију (премда су и сами Млечани користили византијски изворник). Али суштина тог спора је, извесно, у нечем сасвим другом. Па зашто се онда генерације Срба школују на измишљотинама хрватских тумача? Зашто су на Катедри за италијанистику Филолошког факултета у Београду строго забрањени сви српски преводи целе *Божанствене комедије* ?

Пише: Драган Мраовић

*Кроз мене се иде у град болан и проклет,
кроз мене се иде у вечну муку паклену,
кроз мене се иде међу изгубљени свет.
Правда мог узвишеног творца покрену;
Божја моћ ме створи за капију овом јаду
уз прву љубав и мудрост узвишену.*

*Пре мене не би ствари у овом граду
што вечне не беху, па и ја вечно трајем.
Ви што улазите – оставите сваку наду!*

(Пакао , Треће певање, 1-9, превод: Д. Мраовић)

У *Божанственој комедији* су поменути, у „Рају”, и Срби, у 19. певању, и Хрвати, у 31. певању. Иако у „Рају” то помињање није било рајско, ни по једне ни по друге, нико није ни завршио у „Паклу”, како то многи мисле. Ипак, постоји битна разлика између помињања Срба и њихове „истојезичне браће” Хрвата у овој „светој песми”. Данте помиње Србију као државу која је ковала свој новац, а Хрвате, тумаче италијански коментатори, као метафору за „далеку и непознату земљу”, па и као синоним за „дивље и неморалне људе” („gente selvatica e scostumata”), дакле, сасвим супротно од хрватских тумача, укључујући и Миховила Комбола, наводног хрватског преводиоца целе Дантеове

Божанствене комедије. Кажемо *наводног*, јер он није преводилац целог дела. (Једини преводиоци целе

Божанствене комедије

су, код Хрвата, которски бискуп Франческо Франо Учелини Тице, који је свој превод посветио „слози и љубави Хрвата и Срба, једнокрвне истојезичне браће”, и Исо Кршњави, који је превео Дантеа у прози, а код Срба Драгиша Станојевић, Драган Мраовић и Коља Мићевић, по хронолошком реду објављивања превода.) Уз нас не може стати хрватски преводилац Миховил Комбол, јер није превео цело дело, а и у делу превода где је присутан, део текста су одрађивали његови сарадници и асистенти. Олинко Делорко је превео, без Комбола, задњих шеснаест певања „Раја” и написао је све фусноте и коментаре. Питање је колико је то уопште „хрватски превод”, ако се зна, по сведочењу академика др Никше Стипчевића и Комболовог рецензента, највећег дантеолога свих времена на Балкану, да је Комбол скупљао лексику из говора Срба по личким селима да би дао патину епа своме преводу.

Зато осећам потребу, као један од три српска преводиоца који су потпуно самостално превели и коментарисали *Божанствену комедију*, да изложим како су обухваћени „хрватско и српско питање” у овом књижевном делу, највећем после

Библије

Наиме, превodeћи и тумачећи Дантеово дело, хрватски „зnanственици” су фалсификовали, свесно или несвесно, намерно или ненамерно, значење стихова

103-104, у 31. певању „Раја”, који гласе:

„Qual è colui che forse di Croazia

viene a veder la Veronica nostra...”

Миховил Комбол преводи ове стихове (издање: Delorko, Olinko; Kombol, Mihovil, *Raj / Dante Alighieri*
; превели Mihovil Kombol i Olinko Delorko, Zagreb, Matica Hrvatska, 1960):

„Ко човек можда из Хрватске стати

што зна, кад види нашу Веронику...”

Фрањо Тице каже:

„Ко тај што чак из Хрватске паде,

А да види нашу Веронику...”

Хрватски преводац Исо Кршњави, пак, каже:

„Како онај који можда из Хрватске долази да види нашу Веронику...”

Драгиша Станојевић занемарује Хрватску, вероватно зато што она није значењски битна, већ је коришћена само метафорички:

„Далеко од Рима ко је поника

Дошав му помишља гледећи шару...”

У мом преводу ти стихови гласе:

„Као што изгледа неко ко, можда, из Хрватске долази,

да види нашу Веронику...”

Комбол (Делорко?) овако тумачи ове риме: „Занимљиво је да се у једном од најузвишенијих тренутака своје поеме Данте сјетио нас Хрвата и то у тренутку када описује своје чуђење и свој занос. Неки су италијански тумачи хтјели да у човјеку из Хрватске због оног ‚можда‘ виде само појам примитивна, заостала странца.”

Исо Кршњави такође запада у замку националне сујете, па коментарише: „Данте овдје у ‚Рају‘, како рекох, симпатично спомиње Хрватску, а темељи и ту своје ријечи на сталним подацима према којима су многи Хрвати ходочастили у Рим да виде праву слику Исусову.” (*Sic!*) Међутим, као што ћемо видети, Кршњави се користи тумачењима из издања *Ottimo*

Одличан коментар „Божанствене комедије” Александра Торија (*L'ommento della Divina Commedia*, Accademia della Crusca, Alessandro Torri, Editore Capurro, Piza, 1829), што значи да признаје његову вредност, иако кривотвори тумачења управо тог издања када је реч о Србији или Хрватској, наравно на штету Срба и у корист Хрвата. Баш у том издању Хрвати се не помињу нимало „симпатично” већ као „дивљи и неморални људи на обали Јадранског мора” („gente salvatica e scostumata nella riviera del Mar Adriatico...”)

Фрањо Тице коментарише: „Чак из Хрватске, то јест: из далеких крајева кршћанства –

нашло се тумача, којим је и ова почастна спомена Хрватске и Хрвата дала пригоде да изтакну жалац. Скартацини присваја донекле умовање неког старијег и пише: ‚Или ваљда што је већ од оног времена била Хрватска на гласу ради фанатизма њезине свјетине.‘ Свакако, то је непобитно, да се Данте не стиди овдје сама себе, пред светим Брнардом, присподобит (ваљда и он из глупог фанатизма!) побожном Хрвату пред приликом Господиновом.” Наравно, да се Данте „не стиди овдје сама себе присподобит”, јер каже за себе да је изгледао јадно и бедно, као неко ко из Хрватске долази. Али, и овде се делимично фалсификује коментар Ђованија Андрее Скартацинија, протестантског пастора, који је превео *Божанствену комедију* на немачки, (Хоепли, Милано, 1903). Наиме, изостављен је део тумачења: „Кроација: овде поменута као врста далеке земље...”

Због оваквих „преправки” рима и коментара овог дела, хрватски коментатори тврде да је ту „Данте опјевао побожност хрватског ходочасника пред Вероникиним рупцем у Риму”. Али, то Комболово/Делорково тумачење, као и Тицино и Кршњавијево, није одрживо, осим извлачењем из контекста или намерним фалсификовањем превода. Јер Данте каже: „*Као што изгледа неко ко, можда, из Хрватске долази, да види нашу Веронику...*”, па наставља „

такав сам био ја када сам се почео чудити

...” Дакле, тај који је стајао крај Вероникиног рупца био је Данте, а не неки Хрват! Дакле, субјекат и објекат је Данте! Хрватска је негативна метафоричка замена за Индију, односно Данте тиме појачава свој исказ да би дочарао да је изгледао још горе него неко ко је дошао пешице из Индије. Италијански тумачи већ вековима су сагласни да је то исправно тумачење ових Дантеових стихова. Ако ико мисли да зна боље да тумачи Дантеа од Италијана, нека то објави негде у Италији. Смејаће му се.

ДАЛЕКА ЗЕМЉА НЕМОРАЛНИХ ЉУДИ

Еуђенио Камерини (*Коментари у издању „Божанствене комедије”, European Book, Milano, 1997*) каже да се ту употребљени појам Хрватске односи на ширу област Славонију (*Schiavonia*, лат. *Sclavonia*) у којој живе „дивљи и неморални људи, на обали Јадрана” („*gente selvatica e scostumata, nella riviera del mare Adriatico*”).

Коља Мићевић, велики српски преводац, који је превео Дантеа и на француски, у свом преводу *Комедије* коментарише: „Неки тумачи мисле да је Хрватска за Дантеа тип далеке земље; тако још више подвлаче чињеницу да ходочасници долазе да виде Христов лик. Да ли је баш тако?” Овим исказом и Мићевић, можда не са том намером, али де факто доводи у питање хрватске тумаче, јер се тако преведени стих и по њему не односи на похвалу хрватској побожности, већ на ходочаснике уопште, а који се Дантеу чине, због своје одеће у дроњцима и прљавости од дугог пута, као „*неко ко, можда, из Хрватске долази*” , па зато каже за себе да је тако изгледао.

Али, гле чуда! У новом издању Комболовог доброг превода у Хрватској (*Божанствена комедија* , Данте Алигијери, превели с талијанског Миховил Комбол и Мате Марас, тумачења Миховил Комбол... et. al., Загреб, „Глобус медиа”, 2004), нови хрватски посвећеник Дантеу и преводу Комбола, Мате Марас, овако коментарише ово спорно место у делу италијанског песника недокучивог просечног уму, занемарујући оригинално тумачење Комбола и Делорка: „Према легенди, Исусу је пружен рубац да обрише зној, па је на њем остао његов лик. Име Веронике потјече из латинско-грчке свезе *vera ikon* , што значи *права икона* (слика).” Дакле, Марас то коментарише научно исправно и не бави се политиканством у превођењу. Он не везује Хрвате за овај стих онако како то погрешно чини Комбол. Он чак и не коментарише помињање Хрватске, јер је свестан да то није оно што би било битно за Хрватску, напротив, пошто она није главна глумица у тој сцени (Комбол и Делорко у својим коментарима, као и неки „заступници” у хрватском Сабору, вештачки су то произвели у слављење Хрватске).

Хрватска је послужила Дантеу само као метафора за далеку и непознату земљу, но пошто је она близу Италије, јасно је да је смисао тог поређења другачији и дубљи. Наиме, у Дантеово доба се за некога ко је био у дроњцима и изгледао уморно, прљаво, несрећно, једном речју јадно, нарочито после неког дугог пута, говорило да изгледа као да долази из Индије. Желећи да појача значење у односу на уобичајену метафору са Индијом, Данте каже за себе да је изгледао још горе од њих, односно да је изгледао „као да долази из Хрватске”, па је зато још јаднији. Та метафора, у овом значењу, показује на ком степену државног и културног развоја је била Хрватска у време Дантеа, иначе, мала покрајина, која у оно доба није обухватала ни данашњи Загреб, нити излазила на море, па је зато у праву Камерини када каже да се Дантеове риме односе на Славонију у целини, као много ширу област онога доба, укључујући и јадранску обалу, а Хрватска ту стоји само као негативна одредница да појача утисак јада.

Дакле, Данте не пева о Хрватима или о хрватским ходочасницима, већ о себи, који је изгледао као неко ко долази са дугог ходочасничког пута, па је зато подеран, прашњав и прљав.

ЛАЖНИ СТИХОВИ, ОДЈЕЦИ И БУНЦАЊА

А сада, позабавимо се приказом Србије у Дантеовом делу, у стиховима 140 и 141, у 19. певању „Раја”.

„... e quel di Rascia

che male ha visto il conio di Vinegia.”

У хрватском преводу бискупа Франа Тице Учелинија, ови стихови гласе:

„... неспретног из Рашке те

□ грош Винетски не зна патворити.”

У мом преводу:

„... а са њима онај из Рашке који је

лоше употребио калуп из Венеције.”

Коља Мићевић преводи:

„... и онај из Рашке

што у Млецима кòвâ новце тешке.”

У Комболовом преводу ти стихови гласе:

„... ту бити ће, па онај из Раше

што слабо видје новац Венеције...”

Коментар у Комболовом издању директно оптужује Србију за ковање лажног новца, а то Данте није рекао, као што ћемо даље видети: „Онај из Рашке је Урош Милутин краљ српски (нетачно је идентификован српски краљ – прим. Д. М.) који је углављен као кривотворитељ млетачког новца.” Ништа мање није промашио мету ни Кршњави: „Спомиње се да је краљ Раше кривотворио млетачки новац. Тко ли је био тај краљ, о том су написане врло добре и лијепе расправе. Закон Великог вијећа млетачког од 3. ожујка 1282, поновљен 3. свибња 1306, установљује сасвим стално, да је то био српски краљ Урош Први. Године 1287. послала је млетачка република тому краљу посланика у послу кривотворења млетачких гроша (*Venetian grossi*), а не дуката. L’Ottimo надовезује на овај Дантеов стих, који о краљу Раше говори, примједбу да је пјесник о њем и његовој породици могао још више зла рећи те приповиједа некоје грозоте, које су почињене у тој краљевској обитељи. Текст овог стиха није точно установљен, али смисао је јасан.” А управо је обрнуто од онога што Кршњави тврди, односно текст овог стиха је тачно установљен, али смисао није јасан каткада код италијанских коментатора којима је уносило забуну и то што су сви ондашњи српски краљеви носили име Стефан Урош, а код хрватских коментатора непристајање на то да су Срби имали краља, државу, своје ћирилично писмо и ковали свој новац, што су све ознаке суверености, коју Хрвати нису тада имали. Али, још је горе што у италијанском оригиналу тај коментатор уопште не

помиње ковање новца, већ критикује српског краља због других, пре свега породичних и династичких односа, за које овде нема простора да се појасне. Дакле, овде хрватски коментатор кривотвори Дантеа, односно нема лажног српског новца у овом коментару, али има лажи Исе Кршњавија.

ЗАБУНЕ КОМЕНТАТОРА, СЛУЧАЈНЕ И НАМЕРНЕ

Али, Фрањо Тице у овом случају даје углавном коректан коментар оповргавајући, као Хрват, наводе хрватских коментатора да је Данте хтео да каже да су Срби ковали лажни новац: „Расија или Раша био је у она времена град у срдцу Старе Србије, и ту управ на мјесту, гдје је сада Нови Пазар. Срби су се зато у многим списима звали Рашијанци, одакле им је ваљда у неким странама назив Раци. Што се каже овдје о неспретном из Раше, који не знаде патварати новац Млетачки; и, односи се на Шћепана Драгутина Сријемскога, који је краљевао са својим братом Милутином Урошем Другим (1275-1321) – Новац Србски, који је неспретно опонашао ков једнаког новца Млетачкога, звао се је грош или матапан. Види о овом успјелу разправу ученога професура Викторија Брунелија (Програм Задарске талијанске Гимназије, ш. г. 1898-1899). Не кори се овдје Драгутин за то што је његов златни грош био направљен Млетачком мањкав, јер га он у то није ваљда ни улазио. Држава није ковала по себи новац, него су то чинили овлаштени златари, обично Млечићи. Кори га Данте, јер је, наводно, Драгутин био лош владар, па Пјесник спомиње неуспјели новац како ознаку тога владара, чије име неће да спомиње.”

Виторио Брунели, професор италијанске гимназије у Задру, написао је 1898. године, у својој расправи на ову тему, између осталог, да би се, по једнима, Дантеови стихови могли односити на краља Драгутина, а по другима на његовог брата Милутина, јер су обојица владала у време Дантеа, али да је, због дуже Милутинове владавине преовладало мишљење да је реч о Милутину.

Мићевић то тумачи овако: „Милутин Урош, 1282-1321, један од владара Рашке, који је ковао лажни новац у Венецији. Други је његов брат Стефан Драгутин. Данте их не

помиње по имену.”

Међутим, српски владари нису ковали новац у Венецији, а још мање лажни новац. Из даље приче је јасно да им Млеци не би ни дозволили да такав новац кују у „Серенисими”, као и да није реч о краљу Милутину, већ Данте мисли на српског владара Рашке Стефана Драгутина (1276-1316), који је владао, једно време, заједно са братом Стефаном Урошем Другим Милутином (1282-1321). Краљ Драгутин је исковао нову врсту новца – крсташки динар, на коме је први пут натпис исписан ћирилицом. Изазвао је реакцију Венеције, јер је тежио стабилизацији широке употребе рашког динара. То је навело „Пресветлу” да забрани употребу српског новца на својим територијама, иако је сама ковала више од милион комада свога матапана, а не због тога што је монета била лажна. Засметао јој је рашки новац, јер је постигао широку употребу и високи тираж.

Тадашњи српски новац, кован у Брскову, поред Мојковца, личио је на млетачки грош или матапан. Рашки новац је имао са једне стране лик Христов, са грчким иницијалима, као и венецијански грош (*grosso*), а са друге лик светог Стефана који предаје српском владару барјак са крстом, као што и на венецијанском новцу свети Марко предаје барјак млетачком дужду. Дакле, није реч о лажном новцу, у смислу закидања на тежини и проценту племените коvine, бар у време када се млетачка влада више пута жалила против ове „имитације”, а 1287. године послала је, због тога, и специјалног изасланика на двор Немањића. Чак се у Болоњи 1305. године водила парница о том проблему. Међутим, Данте помиње овај случај искључиво да би окарактерисао Драгутина, при чему користи наводни српски плагијат ликовног изгледа млетачког новца, „лош калуп”, као одредницу за, по њему, толико рђавог српског владара да неће ни име да му помиње. Није растумачено зашто је Данте тако мислио о Драгутину, који није био лош владар. Грешку су начинили италијански коментатори, па чак и, вероватно, најбољи међу њима, Наталино Сапењо, када помињу краља Милутина уместо Драгутина.

КАЛУП ИСПРАВНИХ ЧИТАЊА

Први Србин који је превео целу *Божанствену комедију*, 1902. године, био је Драгиша Станојевић (Београд, 1844 – Ниш, 1918), али је његово дело објављено постхумно тек 1928. године. Писац ових редова је хронолошки други, не први, како понеко верује (прво ијекавско издање мог превода 1996, а прво екавско издање истога 2000), док је Коља Мићевић трећи (2005-2007). Надам се да ће их бити још, јер, како је писао др Винко Витезица, већ давне 1928, поводом објављивања Станојевићевог превода, „превођење Дантеа је значило, у свакоме народу, велики догађај. То је био знак културне и естетске зрелости.” Станојевић, изгнаник из српске краљевине, као што је и Данте био изгнан из Фиренце, овако преводи поменуте стихове:

„И краља Рације, што баца штетне

погледе на печат млетачког новца.”

Овде је кључна реч за расправу „калуп”, у мом преводу једнак буквалном значењу оригинала, а коју су изоставили сви осим мене и Исе Кршњавија, у чијем преводу ове риме гласе:

„... и онај из Раше, који слабо примјењује калуп млетачки...”

Али, Исо Кршњави нетачно тумачи значење ових стихова, односно тврди да они значе да Србија „кривотвори гроше млетачке”. Међутим, близу школски исправном преводу је Станојевић, који користи реч „печат”, што значи штампу, ковање, па може да се подведе под „калуп” у случају ковања-ливења новца. А овако то Станојевић тумачи: „Мисли песник на српског владара Стевана Драгутина (1276-1316) који је владао заједно са својим братом Милутином Урошем II (1282-1321). Рашија или Раша је град у срцу Старе Србије, где је данас Нови Пазар. У многим списима Срби се називају Рашијанци. Новац српски тога времена који је израђиван по узору на ков једнакога новца млетачкога, звао се грош (grosso) или матапан. То је у Италији за време Дантеово била позната ствар. Овај српски новац носи са једне стране лик Христов са грчким иницијалима као и „grosso” венецијански, а са друге је Св. Стеван који предаје српским владару барјак са крстом као што и на венецијанском новцу Св. Марко предаје барјак дужду млетачкоме. Против ове имитације млетачка влада жалила се у више наврата, а године 1287. био је послат специјално зато један делегат на двор Немањића, и Болоња је г. 1305. водила парнице о том спору. То је историја. Али Данте овде помиње тај факт да категорише Драгутина као рђавог владара; неуспела имитација новца је символ владара кога неће да именом спомене.”

Дакле, моје мишљење је слично Драгишином, али додајем: не само да српски краљеви тога доба нису ковали „кривотворени” новац, како већма тврде хрватски коментатори, па и неки италијански, него ни плагијат венецијанског гроша није учињен, јер су српски краљеви ковали свој новац само следећи византијску традицију. Али јесу Венецијанци направили свој матапан – грош по узору на византијски новац, и отуда ликовна сличност две монете. Не треба сметнути с ума да је матапан добио име према грчком рту на Пелопонезу. Венецијанци су се угледали на Византију, иначе како је Венеција могла дати своје новцу грчки назив матапан, ако то није имало неке везе са Византијом?

ПО ВИЗАНТИЈСКОМ ИЗВОРНИКУ

Већ поменути Еуђенио Камерини пише, уз напомену да је „Раша, део Србије, која је у Дантеово време обухватала део Далмације”: „... Лоше је видео мерицу (калуп) дуката што се кује у Венецији: дакле, фалсификовао је ту монету... Мисли се на Уроша Другог, који

се оженио једном од кћери Михајла Палеолога... Једна одлука из 1282. године је налагала да примаоци државног новца „*teneantur diligenter inquirere denarios regis Raxiae, contrafactos nostris Venetis grossis, si ad eorum manos pervenirent, teneantur eos incidere ...*”, односно да „брижљиво трагају за новцем краљевине Рашке, који је фалсификат венецијанског гроша, и да га одузимају и ниште ако им допадне руку”.

Наталино Сапењо даје овакав коментар (Dante Alighieri, *La Divina Commedia*, „La Nuova Italia Editrice”, Фиренца, 1970): „Стефан Урош Други, краљ Србије, Хрватске и Далмације (1276-1321), који је, на своју срамоту, фалсификовао дукат, или матапан од финог сребра, венецијанског. Један декрет Великог већа Венеције, из 1382, налаже државним службеницима да одузму и униште рашке фалсификоване монете.”

У суштини, није реч ни о фалсификату, чак ни о плагијату венецијанског гроша, већ о упадљивој ликовној сличности новца, насталој независно, дакле не плагирањем венецијанске монете, али на основу истог византијског извора-оригинала, што је, вероватно, доводило и до забуна, нарочито код простог народа који није умео да чита. Наиме, у почетку је српски „грош” био сличан по тежини и по финоћи сребра млетачком новцу „grosso” (кован од 1202. до 1400, тежине 2,178 gr, пречника 20 mm и финоће 965 промила), па није могло бити речи о подвали на вредности, већ о превеликој ликовној сличности. Неки историчари тврде да је касније, управо почев од Стефана Драгутина, српски новац био званично за осмину лакши од млетачког, што указује да је Данте мислио на плагијат, на то и сам упућује синтагмом „лош калуп”, а не на ковање лажног новца. У случају ковања „лажног новца” било би речи, рецимо, о закидању на проценту сребра, а не о ликовном изгледу, односно „лошем калупу”. Уосталом, млетачки новац је био рађен по узору на византијски, па је и ту могло да се постави питање „ликовног ауторства”, односно, ако је и било речи о плагијату, онда је вероватно био плагиран византијски, а не венецијански новац. Могло би се са мало злобе рећи да су и Венецијанци „лоше видели мерицу (калуп) дуката што се кује у Византији”.

Зато се подлога за Дантеове стихове о Србима може назрети и у објашњењу које је дао Владимир Ћоровић у *Историја Срба*: „Прве капитале за тај посао (експлоатисање рударства у Србији, а посебно сребрних мајдана у Брскову, данашњем Мојковцу – прим. Д. М.) давали су Дубровчани и Которани као комисионари Млечана; **МОЖДА ЈЕ ЗБОГ НЕКОГ ФИНАНСИЈСКОГ ПИТАЊА И ДОШЛО ДО КАСНИЈИХ СУКОБА ИЗМЕЂУ КРАЉА И РЕПУБЛИКЕ СВЕТОГ ВЛАХА...**(подвукао Д. М.). Српски средњовековни новац почиње да се кује, извесно, тек од краља Уроша. Он је почео ковање сребрних динара по угледу на млетачке матапане (а можда и на византијске узорне – примедба Д. М.), који су господарили у трговачком промету по источном делу Средоземног мора, и тај тип новца задржан је и од свих његових наследника. Тим је српска држава примила, у новчаном погледу, западњачки карактер; према западу је преко Котора и Дубровника

упутила и свој главни извоз не само рударских него и других домаћих сировина, претежно сточарског порекла (месо, вуна, коже, сир, восак и сл.)... Драгутин уопште има доста обзира у својим односима према западњацима; Млетачка Република нема разлога да се тужи на њ, исто као и наш Дубровник. Стога краљ Драгутин ужива симпатије западних писаца и истиче се увек као пример честитости према млађем брату Милутину.”

ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ПРОФЕСОР СТИПЧЕВИЋ

Додајмо да је краљ Драгутин збацио са престола свога оца Уроша Првог 1276. године, али да је владао кратко и 1282. године уступио престо млађем брату Милутину, односно Урошу Другом. Управо те године венецијански Сенат је забранио употребу српског новца на територији Млетачке републике. Добрим делом и због тога постоје недоумице да ли је Данте мислио на Драгутина или Милутина, али када се сагледају сви детаљи, нарочито хронолошки, као и значајна окренутост Милутина јужној, по традицији византијско-грчкој Италији, и Базилици светог Николе у Барију (којој је даровао сребрни олтар са капелом од 600 kg сребра из Новог Брда и дао прилог да се помињу у молитвама он и његова породица), и Драгутинова блискост католичанству, врло је изгледно да смо г. Станојевић и ја у праву, односно да је реч о Драгутину. Томе треба придодати да се парница наставила 1305. године у Болоњи, али је вођена не само зато што је стање још опстајало, већ и на основу догађаја насталих пре Милутиновог ступања на трон, у време Драгутинове владавине.

И где опет чуда: у поменутом новом издању Комболовог доброг превода у Хрватској (Загреб, Глобус медиа, 2004), Мате Марас овако коментарише ово спорно место, занемарујући опет оригинално тумачење Комбола и Делорка: „Онај из Рашке је краљ Стефан Урош Други Милутин (овде и Марас пада у замку, јер је реч о Драгутину – прим. Д. М.) који је измијенио легуру гроша тако да су сличили на млетачке сребрњаке...” Дакле, и Марас тврди да није реч о лажном новцу, већ о ликовној сличности!

Дантеови стихови говоре да су Срби, у раном средњем веку, имали свог краља, територију и новац, затим своју азбуку и језик на том новцу, што су обележја државе и високе културе, док је Хрватска била нешто „далеко и непознато”, „дивље и неморално”.

Али, на Катедри за италијански језик и књижевност Филолошког факултета у Београду студентима се намећу, као обавезно штиво, другачији хрватски назови, односно тумачења Дантеа на српску штету и штету истине, како сам већ објаснио, кроз превод Миховила Комбола, уз језик објективно прилично неразумљив данашњим генерацијама, стар око седамдесет година. На тој катедри има професорских мишљења, како жаморе студенти италијанистике, да је Данте „непреводив на српски, али да је преводив на хрватски, јер је тај ‚језик’ суптилнији од српског”. Зато студенти италијанистике морају да користе Комбола, а забрањује им се, под претњом обарања на испитима (овакве претње никада раније се нису десиле на Београдском универзитету), да користе преводе српских преводаца Станојевића, потписаног и Мићевића.

То се надовезује на неке непријатне догађаје у недавној прошлости када, на некој изложби Универзитетске библиотеке у Београду о Дантеу, није била изложена ниједна књига ниједног од три српска преводиоца целе *Божанствене комедије*. У једној недавној емисији Радио Београда је др Мирка Зоговић, која предаје Дантеа, чак тврдила да је највећи дантеолог свих времена у Србији, академик др Никша Стипчевић, рекао да је најбољи Комболов превод и да га она зато користи. Међутим, академик је рекао управо супротно и јасно се одредио према најбољем преводу. Говорећи о Дантеовом делу и о мом преводу, на промоцији мог екавског Деретиног издања

Свете□

поеме

(ово дело сам превео и објавио на оба српска наречја, римовано у ијекавици и у екавици), академик др Никша Стипчевић је рекао, између осталог: „Мраовићев превод изузетан је подвиг, не само зато што је у преводу Дантеова рима задржала пуно значење, већ и зато што је лако разумљив и то је најбољи превод Дантеове

Божанствене комедије

на српски до данас” (дневни лист

Данас

, 16. март 2002). Али, и пре тога је академик Стипчевић рекао (

Експрес Политика

, 19. мај 2000) да „превод

Божанствене комедије

на екавски изговор српског језика (до тада је мој превод био ијекавски у издању ЦИД-а из Подгорице, осим „Пакла” који је већ био приређен за лектуру у издању Завода за уџбенике и наставна средства) представља догађај за нашу културу, као што и у било којој земљи Европе сваки нови превод тог дела изазива огромно интересовање и стручне и шире читалачке јавности”. Напомињем да се превод Коље Мићевића појавио касније (2005) и да га зато академик Стипчевић није имао у виду приликом ових изјава,

али јесте имао у виду све остале до тада објављене преводе, парцијалне или целе, укључујући, наравно, и превод Комболов који он није урадио самостално. Поседујем и изузетну Стипчевићеву похвалу мог превода, као усмени запис на траци са једне књижевне вечери, а тек би тај запис, врло детаљан и стручан, шокирао професорку Зоговић када би чула како академик Стипчевић образлаже, супротно од ње, вредност мога превода. И то он који је био лични пријатељ Комбола и писац предговора за његов превод (Данте Алигијери, *Пакао*, превео Миховил Комбол, „Просвета”, Београд, 1968).

СТУДИЈЕ ЗА УПРАВНИКЕ БЕНЗИНСКИХ ПУМПИ

Др Зоговић је објашњавала студентима италијанског језика да је Данте тако велики да је непреводив, па да зато не треба да читају мој превод. На питање студената зашто морају онда да читају Комбола, чији језик не разумеју, она им је објаснила да се Данте не може превести на српски, али да је хрватски језик много суптилнији од српског, па је Данте преводив на хрватски. Професор универзитета не зна да је реч о истом језику, невероватно! Сличне аргументе је имала и против Коље Мићевића, мог великог пријатеља и изузетног преводиоца, који је превео Дантеа на француски и на српски. Није ми јасно зашто се на Катедри за италијански језик и књижевност Данте предаје уз било чији превод. Површност или незнање? Ја сам Дантеа учио од академика проф. др Стипчевића држећи оригинал пред собом и слушајући умна и узвишена објашњења свакога стиха, уз усмени превод на најчистијем српском језику. Јер спремао сам се за професора италијанског језика и књижевности, а какав је то професор италијанског који би учио из српског превода, а не оригинала. Можда професорка Зоговић није дорасла професорима ранга др Никше Стипчевића или др Ероса Секвија, др Серђа Турконија, академика др Ивана Клајна – ја се поносим што сам од њих учио – али би онда бар требало да користи преводе који су разумљиви данашњим генерацијама и који се могу набавити у Србији. Међутим, др Зоговић је рекла још 2010. Кољи Мићевићу, на кога се окомила тек касније, да „обара на испиту студенте који користе Мраовићев превод"! Оваква изјава је непозната у педагогији, једино би се могла објаснити менталним склопом болоњске хомокретенске провенијенције професора др Зоговић.

Није ми је разложно ово малтретирање наших студената италијанског језика и књижевности и спуштање наставе Дантеа испод већ достигнутих нивоа. Комболов језик је старији од пола века, архаичан и за оно доба, а немоли за данашње генерације, синтакса није српска, а ту књигу студенти Београдског универзитета не могу наћи ни у једној књижари или старинарници од Теразија до Калемегдана, па вероватно ни у целом Београду. Али, још горе, није лако наћи Комбола ни у Хрватској! Ангажовао сам пријатеље Хрвате, претражили су цели Загреб и нису нашли Комбола у хрватским књижарама (и тамо је однос власти према култури једнак нашем – европејски!). Нашао сам ту књигу, коначно, после три месеца трагања, издање из 2004, један једини примерак, по цени од 1.800 динара плус поштарина, невероватно - у Горњем Милановцу, у он-лајн продаји! А шта да раде студенти? Да претраже цели Балкан да нађу књигу које нема само да задовоље професорку Зоговић и да је плате скупље, јер ако је и нађу, неће је наћи по књижарској цени? Био сам доцент на Универзитету у Барију и професор у Карловачкој гимназији, знам проблеме у настави, па не видим разлога да нашој деци отежавамо ионако већ конфузне болоњске студије. А професорка Зоговић као да се уклапа у површност тог „болоњског система”, за који рече, недавно, др Миодраг Зец, професор економије на Филозофском факултету у Београду, „да је бесмислен”, јер „зашто га, ако је тако добар, нису имплементирали Оксфорд или Кембриџ...? Са Запада су нас утерали у Болоњску декларацију и донели нам школе у којима треба да школујемо управнике самопослуга и пумпи!”

Све ово већ личи на хајку на оне чији су преводи одавно признати не само у српској стручној јавности, већ и у Хрватској, Црној Гори, БиХ, Италији и Француској. Мени нису познати, а верујем ни колеги Мићевићу, разлози оваквог понашања на Катедри за италијански језик и књижевност Филолошког факултета у Београду, јер ми нисмо дали личног повода да се овако односе према нама двојици. Још мање је разумљиво то понашање према одавно преминулом и првом међу нама, Драгиши Станојевићу, према коме ти исти кругови не исказују чак ни трун дужног поштовања, макар да подсети да је постојао, иако је његов превод чудо у српском језику, због изванредних метафора и нових кованица. Можда је прави разлог то што они сами нису могли или умели да преведу Дантеову *Божанствену комедију*. <

Објављено: недеља, 3. јануар 2016, 15:21h